

Vladimir Arsenijević

PITANJE OCA

Actioni contrariam semper et æqualem esse reactionem: sive corporum duorum actiones in se mutuo semper esse æquales et in partes contrarias dirigi.

- Isaac Newton¹

"Oćemo?", kažem.

"Ajmo", odgovara mi Zoe sa suvozačkog sedišta.

Osluškujem njeno ubrzano disanje u mraku. Onda rutinskim pokretima vezujem pojas. Okrećem ključ u kontakt-bravi. Auto spremno zabruna. Farovi se automatski uključuju. Kad dva snažna svetlosna snopa osvetle drvored platana pred nama, prastaro drveće deluje zatečeno, kao uhvaćeno u zlodelu.

Pre nego što krenemo, još jednom pogledam prema Zoe. Obrva mi je upitno uzdignuta. Nju to, znam, uvek nasmeje. Ali, ispostavlja se, ne i sad.

Zoe mi ne uzvraća pogled. Gleda pravo. Žmirka. Čelo joj je orošeno sitnim kapima znoja. Grudi joj se pod belom majicom vidno nadimaju i splašnjavaju u tami.

"Okej", uzdišem. Spuštam ručnu pa pomeram stopalo s kočnice.

Dodajem gas i otpuštam kvačilo. "Onda idemo", kažem ujedno.

I - polazimo.

¹ Sila kojom jedno telo deluje na drugo telo jednaka je po intenzitetu i pravcu sili kojom drugo telo deluje na prvo, ali je suprotnog smera - Isak Njutn

Iz slabo osvetljenog priputeljka uključujemo se u sveže asfaltiranu ulicu čiji niz pravilno raspoređenih uličnih svetlosti oivičava Hajd park s njegove gornje strane. Kasno je i hladno. Novembarska košava fijuče a oštra ledena kiša pada ukoso kao da nas kažnjava. Izuzev pokojeg super-entuzijastičnog trkača na stazama krivudavo prosečenim kroz šumicu, nigde unaokolo nema nikoga. Čak su se i zaposlenici raznih privatnih obezbeđenja, angažovani na čuvanju svih tih vila unaokolo (u kojima se već decenijama smenjuju generacije pripadnika političkog, ekonomskog i estradnog mejnstrima) zavukli u svoje slabo zagrejane kućice. A to je, baš kako smo i pretpostavljale, znatno olakšalo našu, do sad tek napola obavljenu misiju.

U mukloj tišini vozimo se prema Topčiderskoj zvezdi. Kružni tok je samo još jedna žrtva manije novogodišnjeg dekorisanja grada koja je poslednjih godina potpuno obuzela prestoničke vlasti. U poređenju sa znatno slabije osvetljenim okolnim ulicama, on blista poput usamljene galaksije u pustoši mračnog i hladnog svemira. Dve žičane žirafe u prirodnoj veličini, koje godinama već stoje u samom njegovom središtu, potpuno su potonule u tamu. Nekad ih je bilo tri ali onda je jednu pokosio pijani vozač. Preostale dve žirafe od tada samuju tu, na zelenoj površini usred kružnog toka. Kad ih s proleća prekrije gusta puzavica, kao da im se vrati i nešto samopouzdanja, pa deluju gotovo imponantno. Sad, međutim, usred ledenog novembra, čine se greškom zatečene tu, poput nesnađenih likova iz pogrešne basne. Dok jedna, ona manja, naizgled mirno pase, druga je podigla glavu na visokom vratu pa načuljenih ušiju, u večnoj usredsređenosti osmatra okolinu. Nema opuštanja, kao da nam poručuju dok se uključujemo u gravitaciono polje Topčiderske zvezde, nema opuštanja; uvek neko mora da bude na oprezu u ovom sjebanom gradu.

*

Danima smo ga pratile.

Svakodnevnica nam se, već samim tim, pretvorila u nešto potpuno neverovatno. Umesto uobičajenog beogradskog daveža od egzistencije, moja Zoe i ja smo u poslednje vreme živele životom koji je više nalikovao jednom vrlo specifičnom filmskom (ili televizijskom ili stripovskom ili eventualno književnom, *you name it*) pulp sub-subžanru. Bile smo samoproklamovane junakinje pravog pravcatog lezbejskog detektivskog *noira*.

Detinjasto? Jebe nam se.

Treba li da vam naglašavam koliko nam je sve to obema prijalo? I koliko nam je uzbuđenja darovalo?

Nismo se svađale. Dobro smo spavale. Čak nam je i seks postao redovniji i strastveniji nego inače. Svakog smo jutro, posle zajedničkog orgazma, uz Zoin čaj od đumbira i moju tursku kafu, pravile planove i delegirale jedna drugoj različite zadatke. Potom smo disciplinovano polazile u njihovo izvršenje.

Pratile smo ga od po čitav dan, doslovno. Ma gde da pođe, mogle ste da se opkladite da se šunjamo za njim. Iz ove tačke u vremenu čini mi se kao pravo čudo, s obzirom na sav naš prokleti amaterizam, da nas nije primetio. Ali nije, ne. Činjenica da sam ja sad za volanom, da je Zoe na suvozačkom sedištu i da je tovar u prtljažniku - da je, dakle baš sve onako kako smo i planirale - dokaz je da se čuda ponekad, eto, ipak događaju.

Nije prošlo dugo a već smo imale utisak da znamo sve njegove putanje. Premda njih, istina, i nije bilo mnogo. Od trospratne vile u Tolstojevoj ulici na Dedinju - tom rajju za novoobogaćene mudonje i slične pasje sinove - čija se kapija svakog jutro oko pola devet

bešumno otvara da propusti crno vozilo zatamnjenih stakala, pa do sedišta građevinskog preduzeća na Novom Beogradu koje uspešno posluje s Izraelcima, Kinezima i Emiraćanima na velikim gradskim projektima rekonstrukcije i izgradnje. Onda istim crnim kolima, koja (ukoliko se izuzme po koji odlazak na poslovni sastanak tokom dana) garažu napuštaju tek oko sedam uveče, nazad na Dedinje. Ali ne prema Tolstojevoj već pravo do zgrade televizije Pink gde ga čeka njegova dvadesetak godina mlađa, treća po redu supruga. Ona u to vreme završava svoju dnevnu šoubiz emisiju koju je možda dobila zahvaljujući njegovom društvenom uticaju ali je ipak samopregorno uspela da dobaci do petog, ili čak četvrtog ešalona zvezda i zvezdica strogo hijerarhizovanog i teško savladivog televizijskog mejnstrima. Potom zajedno u šoping a onda na već neko društveno događanje, prijem ili na večeru. Pa konačno nazad kući u Tolstojevu. I to je manje-više sve. Ma šta da tabloidi o njima dvoma pisali, a pišu često i pišu svašta, život im je zapravo poprilično jednoličan.

Zoe i mene je to otkriće poprilično deprimiralo. Neprobojna monotonost njegove rutine činila je da se osećamo izigrano. Odlazile smo kući iscrpljene i spremne da sve obustavimo. Ipak, već bismo sledećeg dana, osvežene, nastavljale s našom misijom u nadi da ćemo pre ili kasnije pronaći meku tačku u njegovom rasporedu koja će nam dati dovoljno prostora da pređemo u akciju.

I zaista, jedne noći smo se brutalno posvađale u automobilu parkiranom nedaleko od njegove vile. Malo je reći da smo bile u šoku kad smo usred sveg tog urlanja uglas shvatile da je on, naša žrtva i lovina, upravo promakao pored nas odeven od glave do pete u fensi sportsku opremu. Tako smo otkrile da svake srede oko ponoći, ponekad i petkom, istrči tri ili četiri kruga oko Hajd parka. I brzo smo donele odluku: prepašćemo ga s leđa dok se isteže posle trčanja.

Koristeći mrak i diskreciju koju Topčiderska šuma nudi, onesposobićemo ga i strpati u prtljažnik. A onda ćemo se odvesti do Košutnjaka da tamo na miru obavimo stvar.

*

Zovem se Maja *btw*. Od najranijeg detinjstva punili su mi glavu pričicama da je moje ime u vezi s prolećem. Maja je, crvkućali su, rimska boginja polja i plodova koja se povezuje s buđenjem i preobražajem prirode, a po njoj je, eto interesantne okolnosti i zgodnog znanja za zbunjenu devojčicu koju treba nekako uterati u floralni, nežni svet konstruisane ženskosti, nazvan i mesec maj. Ah, oh.

Istina je, naravno - samo što je to, baš kao i mnoge druge stvari u životu, trebalo otkriti samostalno, odrastanjem - znatno drugačija. Nije Maja nikakva hormonalno razdragana ludača od boginje što u belom haljetku skakuće po tek rascvetalim poljanama i večnost - to prokletstvo bogova - provodi pletući vence od cveća. Ne, ona je zapravo jedna od sedam planinskih nimfi, opasna kučka ako baš hoćete. Titanova kćer koja je u mraku pećine zavela Zeusa i rodila Hermesa, boga lopova, pronalazača i glasnika. Maja je, valjalo bi i to da znate da biste me dobro razumele, ona najmanja, često nevidljiva zvezda u sazvežđu Plejada.

Ali ne dajte da vas ta njena prividna malenkost zavara.

Što se Zoe tiče, njeno ime na grčkom znači "život". Tako su helenizovani Jevreji, u prevodu s hebrejskog *havvah*, nazivali biblijsku Evu. Budući da je Zoe više od svega želela da se oslobodi tegova prošlosti, jasno je da ju je činjenica da na Evinim leđima, kad se pojavila na ovom svetu, nije bilo nikakvog nasleđenog tereta, da je,

dakle, bila čista i nevina i ničija, odlučila da se za ovo ime opredeli. Jer, da: Zoe se za svoje ime *opredelila*.

Sve to, naravno, ima veze s neporecivom činjenicom da smo sad u kolima i da je tovar u prtljažniku i da uveliko prevaljujemo četvrtinu kružnog toka Topčiderske zvezde i da je naša planirana misija u toku i da je štaviše već napola gotova. Ipak, Zoe može samo da ćutke sedi na suvozačkom sedištu.

Osluškujem njeno isprekidano disanje u mraku. "Sve je dobro, ljubavi", tešim je. Pomišljam da bi valjalo prihvatiti Zoinu ruku, zaroniti nos u toplu vlagu skupljenog dlana, osetiti poznati miris njene kože a zajedno s njim i ljubav. Ali ne uspevam.

Sprečava me snažno bubnjanje koje dopire iz prtljažnika.

Učili su vas, pretpostavljam, Njutnovim zakonima? Sigurno jesu, samo što ste zaboravili. Ne pamtite takve stvari; šta će vam, mislite. Ali niste u pravu. Uzmimo, recimo, drugi Njutnov zakon. Ili ti Zakon sile. Zahvaljujući činjenici da je ukupna masa našeg vozila sada veća nego inače, i to za stotinak kilograma muškog tela koje se, sputano konopcima i lepljivom trakom, silovito batrga u prtljažniku, ubrzanje koje ono postiže sporije je nego obično. Zbog toga ovo vrtoglavo kretanje četvrtinom kružnog toka Topčiderske zvezde traje čitavu večnost.

Iskoristiću to vreme da vam ispričam kako smo se Zoe i ja upoznale. Bilo je to pre sedam godina, na *open mic* pesničkom festivalu u jednom beogradskom alter-kulturnom centru na kom sam nastupala među gomilom sebi sličnih luzera. U to vreme još uvek mi je delovalo uzbudljivo da se predstavljam kao radikalna pesnikinja-performerka. Verovala sam strastveno u preobražajnu moć poezije. Moj idealizam počeo je da jenjava tek kad sam shvatila da na spomenutom

pesničkom festivalu najbolje prolaze notorni ludaci. Dobro, i po koji netalesovani idiot.

Zato smatram pravim čudom da mi je upravo poezija, u koju sam progresivno gubila veru, na kraju donela nešto suštinski dobro.

Govorim o Zoe, naravno. Ono što me je privuklo, najkraće rečeno, bile su njene oči. Ogromne i zelene, s izrazitim kestenjastim obrubom, gledale su iz publike pravo u mene dok sam tokom poslednjeg nastupa čitala onu svoju (priznajem - preprepredugačku) poemu posvećenu Pet Kalifiji. Kad su nakon nekoliko upozorenja pokušali da me svuku s bine i kad sam ja počela svim silama da se opirem i kličem protiv opresivnog heteronormativnog patrijarhata i gubitničkog, impotentnog militarizma koji pesnikinji ne dozvoljava ni da svoju poemu dočita do kraja, jedina je Zoe od svih prisutnih skočila iz publike da mi pomogne. Potukle smo se s organizatorima a kasnije te noći zajedno se zapile u nekom bircuzu na donjem Dorćolu. Pred svitanje smo se dugo ljubile u mračnom ćorsokaku koji je smrdeo na ukiseljeno, danima neodneseno đubre. Šta da kažem, bila sam van sebe od zaljubljenosti i sreće.

Šta me toliko raduje kod Zoe? Reći ću vam ukratko: sve. Naša ljubav bila je i ostala pravi spektakl. Voleti Zoe blisko je savršenstvu, ne znam kako bih vam to bolje opisala. Sve vi koje nemate sreću da spoznate Zoe, niste čak ni svesne šta propuštate.

Zoe je privilegija. Ona je, doduše, ujedno i misterija. Danas, nakon toliko godina, mogu slobodno da potvrdim da je moja ljubav prema njoj večna. Iako život sa Zoe nikako nije neprestana pesma slavuja. Za to, naravno, ima mnogo jakih razloga. Negde sam pročitala, kod Foknera mislim, da prošlost nikad nije mrtva. I da čak najčešće i nije prošlost. Pa, barem je u Zoinom slučaju to jedna velika i bolna istina. Prošlost prati Zoe i diše joj za vrat svojim hrapavim, smrdljivim

dahom. Zoe čini sve da je se otrese ali to ne ide lako. Prošlost se neraskidivo uplela u Zoinu sadašnjost. Démoni se grčevito drže za nju. Štipanje njihovih oštrih kandži zadaje joj neprestan bol. Bol koji Zoe sve češće iskaljuje na meni. I koji, shvatile smo, ništa osim čistog egzorcizma neće biti u stanju da odstrani.

Među mnogim mojim osobinama koje Zoe nerviraju prilično se visoko kotira to što pridajem popriičnu važnost imenima i njihovom značenju. Ali ja naprosto ne mogu da odolim.

Uzmimo, na primer, ime Zoine majke; njene prave majke, mislim: Zumreta. Ono, kao i moje, poreklo vuče iz Indije. Na sanskritu, doduše, izgovara se nešto drugačije nego kod nas: Simrit. I znači - o Ironijo, proganateljice! - "nezavisna".

Dugo je to ime bilo jedini podatak koji je Zoe uopšte imala o svojoj prošlosti i poreklu. U šesnaestoj godini života, od svojih hranitelja saznala je i da ime kojom su je do tad oslovljavali i koje je bilo upisano u svim njenim ličnim dokumentima zapravo *nije* njeno pravo ime te da se njeno *pravo* ime ne zna, pod uslovom da ga je uopšte ikada i bilo. Ratna siročad, saznala je moja Zoe tad, obično nemaju imena a ona je, eto, nesrećom rođena negde u Bosni mračne ratne godine 1993. Sve to ju je užasnulo. Istine su joj se mrvile pred očima a nisu bile zamenjivane novim, solidnijim istinama već tek fragmentima, nesolidnim, nepozudanim i netrajnim pričicama. Ali onda su, par godina kasnije, ta njena rascepkana saznanja ipak umnogome bila potvrđena a i značajno dopunjena iskazom dve svedokinje pod zaštitnim kodovima BP-76 i RN-72 na sudskom procesu u javnosti poznatom kao "slučaj žena iz motela Korzo". Dobar deo njihovog svedočenja odnosio se na izvesnu Zumretu s kojom su svedokinje delile ćeliju ženskog zatvora na teritoriji Republike Srpske u koji su dovedene nakon što je pakao poznat pod nevinim imenom "motel

Korzo" rasformiran pod pritiskom medija i međunarodne javnosti. Sam spomen tog imena - Zumreta - bio je dovoljan da zagrebe i prikuje Zoinu pažnju. Kad je dovedena tu, tvrdile su obe svedokinje, i u tome se njihovi iskazi nimalo nisu razlikovali, bila je već uveliko u drugom stanju. I ona je neko vreme provela u motelu Korzo. Međutim, napustila ga je pre njih, nakon što ju je izvesni neimenovani vojnik ili podoficir ili oficir Vojske RS izvukao odatle i nekoliko meseci držao zarobljenu u nekakvom stanu da bi je, na koncu, nakon što mu je dosadila, tako noseću jednostavno predao u ženski zatvor i otišao svojim putem. Zumreta se, po iskazu dve svedokinje, porodila prevremeno, možda mesec dana po dolasku u zatvor. I to u ćeliji, bez bilo kakve medicinske pomoći. Zatvorenice su pomagale pri porođaju i posle njega. Rodila je predivnu devojčicu koja je barem na kratko unela nešto svetlosti u svačiji život. Ali tri ili četiri dana po rođenju (oko toga se iskazi ponešto razilaze), dete im je bilo brutalno oduzeto. Dva dana kasnije odvedena je i Zumreta. I više nikad nije vraćena. Tek mnogo kasnije svedokinje će načuti dve suprotstavljene verzije njenog kraja: da se bacila, kako je tvrdila jedna, ili da je naprotiv bila bačena, kako je tvrdila druga, kroz prozor prilikom jednog od uobičajenih noćnih "saslušavanja" koji su se svodili na brutalno fizičko i seksualno izživljavanje nad zatvorenicama.

*

Isključujemo se iz kružnog toka i napokon skrećemo u prijatnu neosvetljenost bulevara koji je to samo po imenu, a zapravo je reč o srazmerno uzanoj ulici što se kroz gustu šumu probija ka donjim delovima Topčidara pa dalje prema Banovom brdu i Košutnjaku.

Bubnjanje iz prtljažnika se ne stišava. Naprotiv, sinhronizuje se sa Zoinim isprekidanim disanjem. To je tribalni ritam osvete i ubistva, muzička podloga nekažnjenih zločina na kojima je čitavo jedno društvo utemeljeno, ritmička tema našeg nemilosrdnog pohoda, neverbalna himna o dve detektivke i osvetnice pravo iz srca tame lezbejskog *noira*. Upravo tada tovar se đipne snažnije nego pre i potpuno van ustanovljenog ritma. Auto se od toga naglo zanese u stranu. "U pičku materinu", mrmljam, stežem volan i smanjujem gas. Tražim ujedno oslonac i podršku u Zoinom pogledu.

Ali Zoe to ne primećuje. Ona se stresa, drhtaj se spušta od njenog temena sve do nožnih palčeva. Onda polaže obe otvorene šake preko lica i ispušta zvuk od kog mi se kosa diže na glavi. Kao da nešto što je dugo bilo potiskivano sad snažno izbija iz njenih dubina, poput vulkanske erupcije. I to se, naravno, događa u skladu s već nekim zakonom fizike s tim što tu već više nikakav Njutn ne pomaže. "Stani ovde", naređuje mi kroz zube. Više očito ne može da se strpi ni sekund. "Tu, stani tu", dodaje ubrzano, ispod daha.

*

Dugo nije bilo nikakvih novih podataka o Zoinoj majci, ili barem osobi koja bi mogla to da bude, sve dok se, pre možda dve godine, u poznatom domaćem nedeljniku nije pojavio ispovedni članak naslovljen "Krici iz motela Korzo". Potpisala ga je po mnogo čemu ozloglašena novinarka M.N. Ona je tada ubrzano kopnila na onkološkom odeljenju Kliničkog centra u Beogradu pa se navedeni tekst s punim pravom može smatrati pokušajem iskupljenja za život ispunjen političkim slugeranjstvom, ekstremnom izdajom profesije i kojekakvim drugim nepočinstvima, ako ni zbog čega drugog a ono

barem zbog atavističkog predsmrtnog straha od izvesnosti večne kazne.

Bilo kako bilo, to njeno neobično svedočanstvo od cca. 4000 reči dopunilo je i bacilo dodatno svetlo na ono što je javnost o slučaju "žena iz motela Korzo" do tad imala prilike da sazna. Tekst su gotovo istovremeno preneli mnogi regionalni mediji i dosta dugo je kružio društvenim mrežama a kako je novinarka M.N. "zbog teške bolesti" najpre bila potpuno nedostupna a vrlo brzo potom je i preminula, ta je okolnost čitavoj stvari dodala potrebnu dozu škakljivosti. Tako se njeno svedočenje o sistematskom silovanju žena tokom rata u BiH u oku javnosti zadržalo duže nego što je takvim stvarima inače suđeno. Za Zoe i mene stvar je bila utoliko značajnija što se središnja ličnost teksta "Krici iz motela Korzo" zove isto kao i nesrećna devojka iz iskaza dve svedokinje sa suđenja. I što je po mnogo čemu drugom očito da je reč o jednoj te istoj osobi. S tim što se ona tu pri put spominje svojim punim imenom i prezimenom, kao Zumreta Alispahić. Priča počinje u rano leto godine hiljadu devetsto devedeset druge, kada je rat, koji se u međuvremenu razbuktao u čitavoj Bosni i Hercegovini, zahvatio i etnički mešano selo u kom je Zumreta Alispahić živela. Naoružani lokalni Srbi, a posebno nekoliko poznatih propaliteta, nasilnika i pijandura među njima, počeli su da sprovode teror nad bošnjačkim življem. Jedne su večeri upali u kuću Alispahića i nakon kratke prepirke sa Zumretinim ocem, na njene su joj oči pobili roditelje. "Sve to ide brzo", tvrdi novinarka. "Mnogo brže nego što se misli. Ljudi su vreća krvi, limfe, mesa i kostiju, nasrneš na njih metkom, kamom ili bajonetom i oni splasnu ispred vojničkih čizama poput izduvanog balona. Ništa", piše M.N. dalje s gorkim uverenjem, "ljudi su ništa i smrt je ništa."

Zumreta Alispahić je dugo vrištala pa potom još duže podrhtavala, šćućurena u uglu prostorije. Nju vojnici, primećuje autorka (pa rezignirano dodaje: "ako je te seoske kabadahije uopšte moguće nazvati vojnicima") nisu dirali. "Nisu čak bili", kaže, "ni posebno grubo prema njoj. Povelili su je sa sobom i nešto kasnije, zajedno s još osam devojaka i žena, odveli u motel Korzo." Tamo se, u toj galeriji izrešetanoj građevini na magistralnom putu nedaleko od obližnjeg gradića, već nalazila grupa od tridesetak raspojasanih vojnika. Žene su dočekali uz nestrpljive povike, divljačko skandiranje i razulareni, pijani smeh.

Već te prve noći u motelu Korzo, Zumretu Alispahić silovalo je desetak muškaraca. Opirala se pa su je udarali pesnicama i mlatili kaišem i šutirali čizmama sve dok više nije imala snage da se bori. Oblivena krvlju, samo je nepokretno ležala dok su se vojnici smenjivali nad njom.

Od ukupno devet žena koliko ih je dovedeno u prvoj grupi (novinarka ih dosledno naziva "kontingentima" ili "paketima" kako su ih očito nazivali sami vojnici) tri nisu preživjele noć. Silovanja i mučenja, premlaćivanja, sakaćenja i nasumična ubijanja nastavila su se i narednih dana a u motel Korzo svakodnevno su dovođene nove i nove žene čije su oči bile ispunjene strahom i gađenjem ili su naprotiv bile "prazne, sve češće potpuno prazne". Mnoge od njih nestajale su brzo i bez traga. Kad ne bi bile silovane, tretirane su kao roblje. Svaka je nakon izvesnog vremena dodeljivana nekom od vojnika koji su tu, u motelu Korzo, povremeno boravili. Izuzev Zumrete Alispahić. Ona je bila "na raspologanju", što bi značilo da je svako mogao da joj radi šta god je hteo.

Na tom se mestu u narativu pojavljuje sama novinarka. Najpre, u dva ili tri kraća pasusa, navodi kako je, u nacionalno-patriotskom zanosu

koji ju je raspadom Jugoslavije zahvatio, mesecima pre toga, "odevena u kamuflažnu uniformu srpske vojske s ponosno prišivenim grbom s četiri ocila i još jednim metalnim dvoglavim orlom na prsima", obilazila ratišta po BiH redovno izveštavajući za jedan beogradski, tadašnjim, budućim pa i sadašnjim vlastima veoma blizak tabloidni dnevni list. Ali susret sa ženama u motelu Korzo, i posebno krici koje je prvi put čula još iz daljine i koji su joj se, po sopstvenom priznanju, "zauvek urezali u svest zajedno s paklenim prizorima koje sam tamo zatekla", naterali su je da dubinski preispita sopstvene stavove i iz korena promeni mišljenje o tom ratu kao i o onima koji su ga sa srpske strane vodili. Jer, po njenom specifičnom osećaju za empatiju i pravdu, "logori za zarobljene ustaše i balije su jedna stvar, ali silovanja, sakaćenja te nasumična ubistva nemoćnih žena ipak su", kako kaže, "nešto sasvim drugo".

Istovremeno, novinarka u priču uvodi i treću ličnost - izvesnog Neđu. Opisuje ga kao čvrstog, nepokolebljivog vojnika koji joj je na Palama dodeljen kao pratnja prilikom njenog prvog obilaska motela Korzo. "Neđo je bio", opisuje ga zaneseno i trapavo, pseudo-književnim stilom koji je bio i ostao njen *trademark*, "vitak i uspravan kao bor, glava mu je gordo stajala na dugačkom vratu a oči su mu bile krupne, zelene i obrubljene neodoljivim kestenjastim aureolama. Poput egzotičnih planeta iz dalekih svetova." Pa se brže-bolje vraća u pakao motela Korzo. Sve što je tamo zatekla, kaže, užasnulo ju je i "potreslo više nego što reči mogu da opišu iako", kako primećuje odmah potom, "isti ti prizori Neđu nisu posebno uznemirili." Za oko mu je, međutim, zapala devojkica koja je, onako prljava, neuhranjena, s masnicama, posekotinama, i drugim ozledama svuda po telu dovedena na kolenima da mu izglanca čizme. "Bila je to Zumreta Alispahić", obaveštava nas novinarka. Golim dlanovima strugala je naslage sasušenog blata s

Neđine obuće. Kad je završila, Neđo ju je pomazio po obrazu i darovao joj jabuku. M.N. potom opisuje kako je "siroto biće zgrabilo sparušeni plod proždirući ga halapljivo, poput izgladnele životinje".

Veći deo dana novinarka je provela intervjuišući vojnike (sa ženama joj je bilo strogo zabranjeno da razgovara), a kad je Neđo došao po nju i poveo je prema džipu, njeno iznenađenje bilo je ogromno kada je shvatila da je s njima, na njegov mig, pošla i Zumreta Alispahić.

Oduzetoj od zbunjenosti i straha, pomogli su joj da se smesti na zadnje sedište. Iako su se u novinarkinim ušima i dalje, sve do Pala "orili krici nesrećnih žena iz motela Korzo", ona je pokušala da preko sedišta razgovara sa Zumretom. Ali sirota devojka je samo ćutke podrhtavala, odvrćajući pogled i krijući lice. Nakon nekog vremena zaspala je, sklupčana u sebe. Neđo je ćutke vozio kroz apokaliptičnu lepotu bosanskih predela izranavljenih ratnim dejstvima. Novinarka pamti da je tad bila "naivno ganuta njegovom dobrotom i činjenicom da je barem jednu ženu, i to upravo onu najmlađu i najranjiviju, izvukao iz motela Korzo". Tako je, kaže, donela čvrstu odluku da i sama preduzme nešto kako bi se užas koji je tamo zatekla što pre priveo kraju. Stoga je upotrebila uticaj koji je imala na pojedine u vlasti bosanskih Srba na Palama. "I zaista", piše dalje, "stvari su vrlo brzo počele da se menjaju na bolje."

Kad je, nekoliko dana kasnije, M.N. ponovo posetila motel Korzo, promena je bila evidentna. Žene su počele redovnije da dobijaju hranu, dopušteno im je da se okupljaju u trpezariji, obezbeđena su im čak i elementarna sredstva za higijenu. Silovanja su se značajno proradila. Kao i maltretiranja. I prebijanja. Dani su prolazili a da nijedna nije bila ubijena dok je stalni dotok "kontingenata" ili "paketa" potpuno obustavljen. Onda je počelo raseljavanje. Odvodili su ih odatle jednu po jednu ili u malim grupama. Iako je novinarka boravila tu

gotovo svakodnevno, ipak nije mogla da utvrdi kuda ih to vode. Vojnici su ćutali a međđu ženama se pričalo da ih raspoređđu delom u lokalni sportski centar a delom na gradilište elektrićne centrale te da se na oba mesta, koja nisu bila prokazana kao motel Korzo, pojedinaćna i grupna silovanja, mućenja te ubistva nastavljaju nesmanjenim intenzitetom. Ali bile su to samo pretpostavke koje novinarka nije uspevala da dokaže. Međđutim, kako se kasnije pokazalo, upravo je tako i bilo, s tim što je jedan broj žena raspoređen i u nekadašnjí ženski zatvor. Isti onaj u koji će, doduše mesecima kasnije, dospeti i Zumreta Alispahić. Doduše, u to vreme, M.N. nije znala ništa o njenoj sudbini. Neđđo ju je odveo sa sobom i - to je bilo to. "Zaboravila sam na Zumretu", priznaje. "Jednostavno zato što sam verovala da je imala više sreće od ostalih."

Nekih dva meseca kasnije, međđutim, Neđđo ju je pozvao da ga poseti u "njegovom" stanu. Iako nije prošlo tako mnogo vremena otkad ga je poslednji put videla, ona nije mogla a da na njemu ne primeti određđene promene. Taj umišljjeni kraljević dugih udova i lakog koraka, koji nekad kao da je plutao visoko iznad ratnih užasa, doživio je upećatljiv preobražaj. "Glava mu više nije stajala onako aristokratski uzdignuta na tankom vratu nego kao da je otežala i jedva se držala pa je bradom neprestano dodirivala vrh grudnog koša. Izraz lica mu je postao sumnjićav, možda ćak i zao, korak znatno teži, položaj tela odavao je neprestanu napetost. Bio je ćutljiviji nego ranije premda ujedno grublji i osorniji. Ali zato njegove oći", novinarkine reći na tom mestu odaju zanos koji je, uprkos svemu što je o njemu imala prilike da sazna i zbog ćega ga je dubinski zamrzela, do smrti nije napustio, "gospode bože, te oći! One su i dalje bile onako intenzivno zelene i tužne. Poput Neretve kraj koje je odrastao."

Zajedno su otišli do jednoiposobnog stana na drugom spratu tipske četvorospratnice u naselju na samom rubu gradića. Njeno iznenađenje bilo je ogromno kad im je vrata otvorila Zumreta Alispahić. I ona se od prvog susreta promenila toliko da ju je jedva prepoznala. Bila je znatno uhranjenija i punija. Oči su joj blistale a obrazi se ljupko rumeneli kad god bi joj se Neđo obratio. Svaku naredbu ispunjavala je istovremeno i bez ikakvog komentara. Bila je, očito, njegova verna, poslušna robinja. Novinarka, koja je nešto pre toga čitala duži esej o Stokholmskom sindromu, u trenutku je shvatila sve. "Ili sam barem mislila", kaže, "da sam shvatila sve." Ali to sve je, ispostaviće se, zapravo bilo mnogo gore od onog što je tada verovala da zna i prevazilazilo je njena najcrnja očekivanja i njene najluđe zamisli ujedno.

Kako je veće odmicalo, Neđo koji je ljuštio rakiju kao da mu je poslednja, bio je sve pijaniji a time i sve opušteniji. Brbljao je o svemu i svačemu a novinarka se, kako sama kaže, "jedva koncentrisala na njegove reči". Posmatrala je s užasavanjem kako se njegovo ophođenje prema Zumreti preobraža. "Bilo je", piše, "sve manje naredbodavno i sve intimnije kako ga je pijanstvo postepeno obuzimalo". U jednom trenutku, pljesnuvši se otvorenim dlanom po kolenu, pozvao ju je da dođe do njega i sedne mu u krilo. Zumreta je tu naredbu, baš kao i sve ostale, poslušno ispunila. S beskrajnom nežnošću, u kojoj je bilo nečeg očinskog i nečeg ljubavničkog ujedno, Neđo ju je obuhvatio oko tananog struka ogrubelim vojničkim šakama. Ljubio joj je čelo, oči i usta, mazio je po kosi i obrazima. A Zumreta se, onako mala i tana, podatno svila uz njegovo krupno telo. "Tek tad mi je sve postalo jasno", piše novinarka. Mutilo joj se pred očima dok je posmatrala to dvoje neprimerenih ljubavnika, žrtvu i krvnika, kako razmenjuju zagrljaje i poljupce, dajući joj priliku da svedoči "krajnjem

iskrivljenjenju ljubavi, zalutalosti ljudskosti", kako piše dalje, nadahnuta gađenjem koje je očigledno osećala sve do smrti. "Možda Stokholmski sindrom u određenim okolnostima deluje dvosmerno?", pitala se, posmatrajući ih, ali na to pitanje nije umela da pruži nedvosmislen odgovor. Sve što je želela, uostalom, bilo je da pobjegne odatle. Što pre. Samo što to, naravno, nije bilo moguće. S Neđom je došla, s Neđom će morati i da ode, znala je to. Ali njemu se uporno nije išlo pa je u tom prokletom stanu i u društvu njih dvoje morala da provede barem još nekoliko sati, do vrška ispunjena dubokom, tamnom nelagodnom. Povraćalo joj se od tuge i straha. Gađenje koje je osećala "nadvladalo je sve druge osećaje", piše M.N, "osim dubokog saosećanja prema Zumreti."

"Pomoći ću ti", došapnula joj je u kuhinji dok su čekale da kafa uzavri. Neđo je, već mortus pijan, sam za sebe falširao nekakvu otužnu sevdalinku u dnevnoj sobi.

Zumreta se na to samo osmehnula. "Sjaj njenih obraza i odsjaj najčistije, najnevinije sreće u pogledu", tvrdi novinarka, "bili su užasavajući." Činila joj se poput punjene ptice. "Zašto?", upitala ju je. *Zato što će te ubiti, budalo*, navodi M.N. pomisao koju se nije usudila da izgovori. *Ubiće te čim mu dosadiš!* "Ne brini ništa, izvući ću te odavde", došapnula joj je. Reči su jedva izlazile iz nje. "Spasiću te!", zašištalala je očajnički.

"Ne mora mene niko spasavati ni od koga", uzvratila joj je Zumreta s nebeskim mirom. "Neđo mene voli", dodala je, ređajući džezvu, fildžan, šećer i ratluk na tacnu. A onda se okrenula i pogledala je pravo u oči. "Nosim njegovo dijete", poverila joj je napokon svoju veliku tajnu, uz široki osmeh i s drhtajem nepatvorene sreće u glasu. Novinarka M.N. je već sledećeg dana navrat-nanos pobjegla iz Bosne i Hercegovine. Prodisala je, kaže, čim je prešla granicu sa Srbijom.

Dugo se nije vraćala u ratom zahvaćene predele, sve dok je klimava finansijska situacija nije na to ponovo naterala. Izbegavala je doduše da sretne Neđu i to joj je polazilo od ruke. Ponovo je, gotovo automatski, proizvodila tekst za tekstom o "o herojskoj borbi progonjenog i izmučenog srpskog naroda protiv zavojevačkih balijskih hordi". To uostalom, tvrdi, uopšte nije bilo teško. Svojih laži i njihovih mogućih posledica uplašila se tek nakon što su svi ratovi bili gotovi, nakon što je otkucala ta makabrična decenija grozomornog veka užasavajućeg milenijuma i kada su, barem na trenutak, svi pomislili da bi u narednih deset, sto ili hiljadu godina stvari možda zaista mogle da budu nešto bolje po ljudsku vrstu. Vremenom se ipak, tvrdi, opustila. Mogla je slobodno da diše. Nikakva kazna nije je čekala iza ugla. Jedino je povremeno sanjala prazninu u očima, rumenilo na obrazima i široki, srećni osmeh sirote Zumrete Alispahić. I budila se neizostavno u znoju i suzama.

A mnogo godina kasnije, iz sudskih svedočenja preživelih žrtava pod zaštitnim kodovima BP-76 i RN-72, napokon je, baš kao i Zoe i ja, saznala ostatak njene kratke i nesrećne sudbine. Da ju je u rano proleće godine 1993, u već podmakloj trudnoći, Neđo doveo u ženski zatvor u kom je potom smeštena u ćeliju sa još šest zatvorenica od kojih su, igrom neobično srećnog slučaja, čak dve preživele. Saznala je da je Zumreta svoje dane tu provodila uglavnom sedeći u uglu i gledajući u prazno. Da nije jela. Da je malo govorila. Da žene nisu verovala da će, u stanju u kakvom se nalazila, biti sposobna da preživi trudnoću. Da se porodila prevremeno na betonskom podu ćelije. Da je vrištala do nebesa. Da su izbezumljene zatvorenice nastojale da joj pomognu i da su dozivale pomoć ali da se niko nije pojavio. Da je obilato krvarila. Da su krvarenje zaustavljale svom odećom koju su imale. Da je rodila "najljepše žensko dijete koje su ikada vidjele". Da

su sve zajedno zagrljene plakale i grejale to maleno biće sopstvenim telima izmazanim Zumretinom krvlju. Da se Zumreta umorno smešila. Da su sutradan u ćeliju ušla dva stražara. Da su im bez reči oteli usnulo detence iz ruku i odveli ga nekuda uprkos majčinom izbezumljenom vrištanju. Da su kasnije došli i po Zumretu. Da su odveli i nju. Da se ona nije otimala. Da se čak (tvrdila je jedna od njih) smešila. Da su tek danima, možda i mesecima kasnije doznale vest o njenoj smrti. Vest da se, navodno, prilikom jednog ispitivanja, ugrabivši zgodan trenutak, Zumreta Alispahić bacila s terase na drugom spratu. Da je takođe moguće da su je bacili. "I tako", slegale su ramenima obe svedokinje pod zaštitnim kodovima BP-76 i RN-72. "I tako", ponavlja za njima kao eho novinarka M.N. "I tako, da. Sirotelj Zumreti Alispahić", tim rečima ona dovršava svoj poslednji članak, svoju labudovu pesmu, "bilo je tada nepunih trinaest godina."

*

Zoe i ja smo "Krike iz motela Korzo" pročitale jedno milion puta. Sve dok na kraju nismo znale gotovo svaku reč napamet. I nije nam trebalo dugo da bismo, na osnovu različitih nagoveštaja koje je M.N. vešto razasula po čitavom tekstu, zaključile ko je u stvari taj njen tajanstveni "Neđo". Na jednom mestu, recimo, opisujući stan u koji ju je odveo a "koji je", kako kaže, "ranije pripadao ko zna kome i sada je bio dupke ispunjen kutijama s robom iz humanitarne pomoći kojom je Neđo već tad vešto trgovao", ona dodaje kako su "njegove poslovne sposobnosti samo rasle s godinama te su danas itekako vidljive". Na drugom, opet, primećuje kako su "neki od naših najuspešnijih poslovnih ljudi, baš kao i neki od naših najuspešnijih političara, stasali iz ešalona nekažnjenih ratnih zločinaca". Na trećem tvrdi kako je

"nimalo ne čudi otkriće da su upravo sociopate i zveri, poput Neđe, tako dobri kapitalisti". Uz neprestano spominjanje njegovih očiju (koje se u tekstu na različite načine opisuju čitavih jedanaest puta), sve to nas je dovelo do zaključka da je reč o nikom drugom nego upravo o Nenadu Pavloviću *alias* Pavijanu, poznatom pripadniku domaćeg poslovno-političko-medijskog mejnstrima, uspešnom biznismenu, subjektu mnogobrojnih članaka po tabloidima i redovnom te raspričanom gostu raznoraznih tok-šou emisija na popularnim domaćim televizijskim stanicama. Samo čisto slepilo nas je, uostalom, sprečavalo da to uvidimo ranije, što smo Zoe i ja s užasavanjem shvatile kad smo, posumnjavši da bi on mogao da bude taj, guglovale ime "Nenad Pavlović Pavijan", kliknule *Images*, odabrale jednu od mnogobrojnih fotografija, uvećale je i zagledale se u njegove oči. Nekoliko sekundi svet je stajao mirno. A onda je Zoe, naglo i s čistim užasom ispisanim na licu, zaklopila ekran našeg laptopa. Nikakav veći dokaz od toga nije nam bio potreban. Njen otac posmatrao nas je s ekrana Zoinim očima. Istovetno zelenim, s kestenjastim obrubom.

*

Rekla sam već, i ponoviću sto puta: život sa Zoe nikako nije neprestana pesma slavuja. Niko to uostalom ne zna tako dobro kao ja. Zoe ponekad ume noćima da jeca u snu. Ili da pak danima lomi stvari u besu koji naprosto odbija da prođe. Povremeno se okrene protiv same sebe. Niže ožiljak za ožiljkom, kako na telu tako i u srcu. Zoe takođe ume da bude nepodnošljivo gruba i sarkastična prema meni. Ponekad znam da tome nema pomoći, da će je iz takta izbaciti šta god da učinim. Glas joj se u takvim periodima barem nekoliko puta dnevno preteći produbi, lice joj pomodri, a žile na vratu nabreknu do pucanja.

Bol koju Zoe u svom srcu nosi i koja se kroz čitav njen život samo neprestano pojačavala kako je otkrivala deo po deo priče o sebi, svom poreklu, rođenju, imenu, svojoj majci i na samom kraju ocu, stigla je konačno do same granice izdržljivosti. Znale smo da moramo što pre da učinimo nešto oko toga.

"Stani ovde", cedi Zoe kroz zube sa suvozačkog sedišta. "Tu", govori, "stani tu." Iako je punih dvadeset godina mlađa od mene - upravo onoliko koliko je njena majka, primećujem, bila mlađa od njenog oca - u našem odnosu se ipak dobro zna čija je poslednja.

Stoga poslušno kočim. Stajem uz ivičnjak. Palim sva četiri signalna svetla. Gasim motor. Povlačim ručnu. Ko sam ja, uostalom, da se protivim Zoinim željama i zapovestima?

Neko vreme samo sedimo u mraku i osluškujemo bubnjanje iz prtljažnika koje uporno ne prestaje i od kog se čitav automobil trese. Zoe tad iz kasete vadi veliki čekić. Steže ga u jednoj šaci dok dlanom druge obuhvata njegovu crnu glavu. Ja ispod sedišta spremno izvlačim veliki kuhinjski nož. Oštro sečivo bljesne u tami. To je oružje koje smo zajedno odabrale kao način da sve privedemo kraju. Brzo a brutalno. Baš kako, smatrale smo, i treba. Jer, osveta se, naravno, služi hladna. Ali, s druge strane, glupo je da ne boli.

Zoe napokon skreće pogled prema meni. "Oćemo?", pita me i tek me tad prvi put pogleda sa strane, upitnim pogledom, pronicljivo.

"Ajmo", odgovaram joj. I nasmejem se zvonko, mimo svoje volje.

Za mnom se nasmeje i Zoe. Uvek je, priznajem, lepo čuti njen smeh.

"Okej", klima glavom. "Onda idemo."

Otvaramo potom svaka svoja vrata.

I - polazimo.